

СТАН ДОСЛІДЖЕНЬ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СФЕРІ ОХОРОНИ ПРИРОДИ: ТЕМПОРАЛЬНО-ПРОСТОРОВИЙ КОНТЕКСТ

Т. І. Сухоребра

кандидат юридичних наук, завідувач кафедри права Вінницького торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету

Актуальність теми дослідження пов'язана з необхідністю підвищення ефективності адміністративно-правової охорони природи з причини протидії правопорушенням у вигляді захоплення природних об'єктів та їх нерационального використання, знищення лісів, рослинного світу, тварин тощо. Одним із шляхів розв'язання цієї проблеми є удосконалення природоохоронного законодавства, що має базуватися на науково обґрунтованих стратегіях розвитку цієї галузі. Таке завдання потребує систематизації досліджень, які проводились у різні історичні періоди та стосувалися адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері охорони природи. Цей інститут пройшов у своєму розвитку декілька етапів, що різнилися концепція-

ми, ступенем нормативно-правової урегульованості, напрямками діяльності органів державної влади, наділених певним колом повноважень. Розгляд накопиченого матеріалу дасть провести його узагальнення, виявити позитивний досвід та не допустити помилок, що мали місце у минулому.

Аналіз публікації показує, що наукові дослідження адміністративної відповідальності у сфері охорони природи здійснювалися хаотично та проводилися з метою вирішення конкретних завдань. Перші спроби систематизації таких розробок було здійснено у 1949 р. Л. І. Дембо, який досліджував історію земельного права та норм юридичної відповідальності за правопорушення у цій сфері. Заслуговує на увагу науковий доробок В. Л. Мунтяна,

у якому значне місце посідає аналіз публікацій, пов'язаних з відповідальністю за правопорушення у сфері охорони ґрунтів, лісів, вод, заповідників та пам'яток природи. Значний інтерес становлять роботи М. Д. Казанцева, у яких досліджено історію природоохоронного права та динаміку адміністративної відповідальності за правопорушення у цій сфері. Особливої уваги заслуговує монографія О. І. Єфимової, у якій наведено бібліографію наукових досліджень стосовно юридичної відповідальності за правопорушення проти природи, проведено комплексне вивчення змісту 1500 наукових робіт, 200 дисертацій, написаних за період 1958-2004 рр., де значний обсяг матеріалів присвячений засобам адміністративного впливу у цій сфері. До наукових

праць цього напрямку необхідно віднести монографію В. І. Івакіна, у якій розглянуто зміст робіт, присвячених інституту юридичної відповідальності за правопорушення у сфері охорони природи та норм адміністративного права. В роботах А. П. Гетьмана розглянуто праці вчених, які стосуються питань юридичної відповідальності у природоохоронній сфері та історії адміністративно-правового захисту природоохоронних об'єктів. Аналіз становлення природоохоронного законодавства та праць, присвячених цій тематиці, проведено Я. А. Гуляєвим, який розглянув історію застосування штрафних санкцій за правопорушення у цій сфері. П. О. Гвоздик систематизував дослідження, проведені різними авторами, стосовно джерел екологічного права, та проаналізував їх підходи до систематизації підзаконних нормативно-правових актів, спрямованих на охорону природи. Вагомим внеском в аналіз робіт, присвячених юридичній відповідальності у сфері охорони природи, є фундаментальна праця, виконана за ред. Ю. С. Шемшученка, «Правова доктрина України. Т. 4: Доктринальні проблеми екологічного, аграрного та господарського права», де розглянуто питання адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері охорони природи. Таким чином, роботи, присвячені систематизації наукових досліджень стосовно адміністративної відповідальності за порушення природоохоронних норм, носили фрагментарний характер, охоплювали різні історичні періоди, отже, це потребує нового комплексного опрацювання.

Метою нашої роботи є висвітлення стану досліджень адміністративної відповідальності у сфері охорони природи.

Викладення матеріалу дослідження необхідно розпоча-

ти з того, що адміністративна відповідальність у природоохоронній сфері тісно пов'язана з загальнотеоретичними дослідженнями юридичної відповідальності. Так, Д. М. Лук'янець вказує, що, порівняно з іншими загальноновизнаними видами юридичної відповідальності, адміністративна відповідальність є найбільш багатоплановою як за сферою застосування, так і за кількістю органів, наділених адміністративно-юрисдикційними повноваженнями [1].

Розгляд наукових праць показує доцільність виділення трьох наукових шкіл, де проводилися дослідження адміністративної відповідальності за правопорушення у природоохоронній сфері. До їх числа необхідно віднести Київську школу, створену на початку 60-х рр. XX ст. в Інституті держави і права ім. В. М. Корецького, а також два нових осередки – у Київському національному університеті ім. Т. Шевченка та Національному університеті біоресурсів і природокористування України. Друга – Харківська школа, яка сформувалася в Національному університеті ім. Я. Мудрого на початку 90-х рр. XX ст. Третя – Московська школа, започаткована наприкінці 50-х рр. минулого століття М. Д. Казанцевим та його учнями.

Виходячи із наведеної класифікації наукових досліджень, доцільно розглянути особливості наукових робіт, які проводились ученими кожного із цих осередків.

Київська школа була започаткована такими знаними українськими фахівцями, як Ю. С. Шемшученко, В. Л. Мунтян, Б. Г. Розовський, та їх учнями. Наукові розробки В. Л. Мунтяна стосувалися адміністративно-правового впливу на природоохоронну сферу з охорони землі, лісів та інших природних об'єктів. У своїй монографії «Правові основи охорони природи» 1979 р.

науковець розглядає питання, пов'язані із заходами адміністративної відповідальності у вигляді штрафу, конфіскації, адміністративної реквізиції, позбавлення прав на природокористування. Вчений звертає увагу на недоліки радянського законодавства через використання у якості джерела права Указів Президії Верховної Ради СРСР та доводить необхідність проведення кодифікації адміністративної відповідальності за правопорушення на території Української РСР. Відомим представником Київської школи є В. З. Янчук, який разом із В. Л. Мунтяном аналізували форми відповідальності службових осіб колгоспів та застосування засобів адміністративного впливу для захисту природних об'єктів, розташованих на територіях таких сільськогосподарських підприємств [2].

Одну із перших у Радянському Союзі робіт «Адміністративно-правова охорона природи Української РСР» 1973 р. підготували Ю. С. Шемшученко та В. Ф. Погорілко, де розглядалися основні поняття цієї галузі права, компетенція державних органів та засоби адміністративного впливу на правопорушників [3]. У своїх подальших працях Ю. С. Шемшученко та його учні запропонували провести кодифікацію адміністративного законодавства СРСР та включити до кодифікованих актів союзних республік окрему главу, присвячену адміністративним правопорушенням у сфері охорони навколишнього середовища, використання природних ресурсів та охорони природи, пам'яток історії і культури. У свою чергу Б. Г. Розовський сформулював концепцію юридичної відповідальності підприємств за забруднення навколишнього середовища, де значну увагу приділив встановленню таких заходів адміністративного впливу,

як плата за використання природних ресурсів та адміністративна відповідальність за нанесення шкоди навколишньому середовищу. Інша робота цього вченого була присвячена тактовому методу обчислення збитків у випадках браконьєрського відстрілу тварин, вилову риби, незаконної вирубки лісу, забруднення значних земельних масивів. Питання захисту земель від нераціонального використання та збереження якості ґрунтів і застосування норм адміністративної відповідальності розглядав знаний український науковець В. В. Носик, який запропонував низку змін до законодавства у цій сфері. Проблема адміністративної відповідальності у сфері охорони земельних ресурсів розглядалася у роботі Т. К. Оверковської, яка запропонувала низку доповнень до чинного законодавства з метою відшкодування збитків за порушення права власності, а також погіршення корисних властивостей землі. Помітне значення у вирішенні проблеми застосування норм адміністративного права у сфері охорони землі має робота Т. Б. Саркісової, у якій проаналізовано адміністративні делікти та санкції у вигляді припинення землекористування і доведено необхідність внесення змін до відомчих нормативно-правових актів з метою посилення заходів адміністративного впливу на правопорушників.

Значна роль відводиться нормам адміністративної відповідальності при охороні земель природно-заповідного фонду, які останнім часом зазнають незаконних захоплень, змін цільового призначення, знищення представників флори та фауни. Вирішенню цього питання присвячена робота А. Й. Годованюка, у якій проаналізовано особливості застосування засобів адміністративного впливу органами управління

земельними ресурсами та місцевого самоврядування, місцевими адміністраціями. Аналогічні питання розглянуто у праці О. М. Ковтун, яка досліджувала адміністративну відповідальність за порушення режиму території та об'єктів природно-заповідного фонду України і довела необхідність посилення правових санкцій у цій сфері.

Значним науковим доробком є праці М. В. Краснової, яка розглядала історичні етапи формування інституту екологічної відповідальності у природоохоронному законодавстві радянської України. Науковець проаналізувала систему попереджувальних заходів, відшкодування збитків землекористувачам, а також методику розрахунку обчислення шкоди, нанесеної диким звірам, тваринам, занесеним до Червоної книги, цінним видам риб [4]. Загальні питання адміністративної відповідальності за екологічні правопорушення розглядались в роботі І. А. Куян, яка обґрунтувала їх специфічний характер внаслідок поєднання екологічних та адміністративних правовідносин та вказала на необхідність введення поняття екологічного адміністративного правопорушення.

Національний університет біоресурсів і природокористування України з початку XXI ст. є провідним осередком досліджень природоохоронної справи, у яких значне місце займали розробки з адміністративної відповідальності у цій сфері. Так, Л. Д. Нечипорук дослідила особливості юридичної відповідальності за нераціональне використання тваринного світу та запропонувала розширити кількість об'єктів, які підлягають охороні з боку держави. Питання охорони водних об'єктів за допомогою засобів адміністративного впливу розглядались у праці В. О. Джуган,

де проведено детальний аналіз поняття та видів адміністративного проступку. Пропонується включити до у КУпАП норми, які повинні посилити відповідальність за порушення режиму господарської діяльності у водоохоронних зонах та на землях водного фонду, за порушення природних умов поверхневого стоку під час будівництва і експлуатації автошляхів, залізниць тощо. Використання засобів адміністративного впливу у сфері охорони рослинного світу стали предметом дослідження І. В. Гіренко, яка здійснила комплексний аналіз цієї проблеми та надала пропозиції щодо удосконалення адміністративного законодавства. Значну увагу приділено контролю у галузі охорони, використання та відтворення рослинного світу, виокремлено державний, відомчий, виробничий, громадський контроль та проведено аналіз норм адміністративної відповідальності за невиконання встановлених норм та правил [5]. У роботі Л. Р. Данилюк розглянуто адміністративні санкції за правопорушення у сфері мисливства і полювання, а також відповідальність посадових осіб органів державної влади за несвоєчасне надання мисливцям дозволів та інших документів, що надають право на цю діяльність. Аналогічним чином О. О. Томин розглядає норми адміністративного права щодо порушення правил мисливства та полювання та відшкодування збитків, нанесених природним об'єктам.

Цікавим є дослідження Н. І. Золотарьової, у якому розглянуто механізм адміністративно-правової охорони навколишнього природного середовища, де важливе місце посідають засоби адміністративного примусу та адміністративна відповідальність. Автором обґрунтовано нагальну потребу розробки но-

вого Кодексу України про адміністративну відповідальність і виокремлення у ньому розділу «Адміністративні підсудні проступки». Наголошується також на необхідності чіткого визначення складу адміністративного правопорушення, вказівки на орган або посадову особу, які розглядають справи про адміністративні правопорушення чи складають протокол про адміністративний проступок [6].

Харківська школа приділяє значну увагу нормам адміністративного права у забезпеченні охорони природних об'єктів. Так, А. П. Гетьман у своїй монографії «Процесуальні норми і відносини в екологічному праві» 1994 р. [7], а також у низці праць, присвячених теоретичним проблемам та історії розвитку екологічного права, приділив значну увагу питанням, пов'язаним з юридичною відповідальністю та штрафним санкціям за правопорушення у сфері охорони природи. Значним внеском у вирішення проблеми правової охорони природи є науковий доробок В. А. Зуєва, який розглянув напрями адміністративної реформи та санкції, зафіксовані у підзаконних нормативно-правових актах, прийнятих у цій сфері. Адміністративна відповідальність за порушення права власності на природні об'єкти розглядалася С. В. Разметаєвим, який досліджував проблеми управління такими об'єктами і статус державних органів і виконання покладених на них функцій у природоохоронній сфері. Значний інтерес представляє робота Г. Г. Волошина, автор якої розглядав вплив екологічної культури на кількість правопорушень у сфері охорони природи та запропонував низку заходів освітянського характеру, спрямованих на зменшення таких показників. Питанням адміністративної відповідальності

за правопорушення у сфері рослинного світу присвячена робота А. К. Соколової, яка розглядала законодавство з охорони об'єктів рослинного світу, охарактеризувала його структуру та динаміку розвитку [8].

Значним доробком у вирішенні проблем у природоохоронній сфері є робота О. В. Басая, присвячена питанням охорони рослинного світу, де наголошується, що при визначенні адміністративної відповідальності багато складнощів виникає через необхідність використання значної кількості різних відомчих інструкцій та правил.

Висвітленню окремих питань адміністративної відповідальності у сфері охорони тваринного світу присвячена робота Н. В. Єремєєвої, яка проаналізувала заходи адміністративного впливу на порушників законодавства у цій сфері. Аналогічним чином В. І. Книш розглядав роль міліції у здійсненні адміністративно-правової охорони тваринного світу та вказав на наявність значної кількості відомчих нормативно-правових актів, які дублювали зміст один одного. Адміністративній відповідальності за правопорушення в сфері спеціального використання дикої фауни була присвячена дисертація П. В. Тихого, у якій запропоновано збільшити розмір штрафних санкцій у випадках полювання на тварин, занесених до Червоної книги, та тих, які відносяться до категорії цінних або зникаючих видів. У роботі Л. П. Коваленко розглядаються питання стосовно адміністративно-правових заходів охорони навколишнього середовища і звернуто увагу на необхідність розмежування кримінальної та адміністративної відповідальності у цій сфері. Особливостям юридичної відповідальності за порушення правил мисливства й полювання

присвячена робота В. В. Овдiєнко, у якій на підставі аналізу судової практики запропоновано внести зміни до КУПрАП та збільшити розміри такс для обчислення матеріальної шкоди, заподіяної флорі та фауні.

Одночасно із галузевими дослідженнями адміністративної відповідальності у сфері охорони природи історико-правовою наукою накопичено значний обсяг матеріалу, присвяченого динаміці адміністративної відповідальності у цій сфері. Однією із перших праць з природоохоронної справи, де розглядалися основні етапи розвитку лісового законодавства, була робота В. І. Лозо [9]. Науковець приділив значну увагу адміністративній відповідальності за правопорушення у цій сфері в періоді перших років радянської влади до часів «розвинутого соціалізму» та дослідив положення Лісового кодексу УРСР 1970 р.

Питання адміністративно-правових норм у сфері охорони природи з найдавніших часів розглядалися О. І. Логвіненко, яка досліджувала їх, починаючи з часів Київської Русі, Великого князівства Литовського, Козацько-Гетьманської держави, Російської та Австро-Угорської імперій. Цікавою є робота Б. С. Бачура, присвячена історії земельних відносин у цивільному звичаєвому праві, де розглянуто адміністративну відповідальність за правопорушення у цій сфері.

Правова охорона лісів розглядалася у працях Б. В. Кіндюка, який на підставі комплексного підходу дослідив реалізацію адміністративно-правових приписів з охорони лісів від часів тоталітаризму – до незалежної України. Науковцю вдалося виділити етапи посилення адміністративної відповідальності, довести наявність періодів її різкого послаблення шляхом обмеження використання

штрафних санкцій за правопорушення у цій сфері та внести пропозиції з удосконалення Лісового кодексу України [10].

До наукових праць цього напрямку необхідно віднести роботу Е. І. Єфимової «Становлення і розвитку еколого-правових досліджень», у якій проаналізовано розвиток інституту юридичної відповідальності за правопорушення у сфері охорони природи. У роботі виділено три періоди динаміки цього інституту: 1) з початку 60-х – до середини 80-х рр. ХХ ст., коли було сформовано наукові погляди на використання норм адміністративної відповідальності; 2) з 80-х – до початку 90-х рр. ХХ ст., коли цей інститут отримав законодавче закріплення; 3) з 90-х рр. – до теперішнього часу, коли відбувається процес удосконалення юридичної відповідальності у сфері охорони природи [11]. Також привертає увагу праця В. Довбиша, присвячена трансформації давніх природоохоронних звичаїв та традицій, які діяли на території Київської Русі, у штрафні санкції Руської правди.

До групи історико-правових досліджень адміністративної відповідальності за порушення природоохоронних норм слід віднести роботу М. М. Сливки, присвячену історико-правовому аспекту формування і розвитку цієї категорії. Автор виділяє п'ять етапів формування цієї галузі:

- 1) княжий період;
- 2) часи Гетьманщини та панування імперської влади;
- 3) встановлення радянської влади 1917-1939 рр.;
- 4) післявоєнний період – 1945-1991 рр.;
- 5) 1991 р. – до сьогодні.

Незважаючи на ту обставину, що у праці розглядаються загальні питання розвитку природоохоронного права, значна увага приділена засобам адміністра-

тивного впливу, які використовуються при компенсації заподіяної шкоди природним об'єктам, громадянам та майну [12].

Значний науковий інтерес становить робота І. М. Грозовського, у якій надано розгорнутий аналіз генези козацьких природоохоронних звичаїв, що встановлювали правила користування лісами, рибальськими та мисливськими угіддями, а також відповідальність за порушення цих правил. Зазначено, що Кіш Запорозької Січі регулярно надсилав паланковим полковникам накази, що впорядковували охорону природи, насамперед лісів, та направляв спеціальні команди для боротьби із самовільними вирубками лісу. З метою посилення відповідальності за стан природних об'єктів окремі лісові ділянки передавалися під нагляд власникам зимівників і слобід. Помітним внеском в історико-правову науку є робота А. Ю. Бойчука, у якій розглядається входження українських земель до складу Російської імперії. Вчений дослідив юридичну відповідальність за порушення природоохоронного права, яка регламентувалася нормативно-правовими актами, прийнятими у часи існування радянської та незалежної України. До вагомих досліджень адміністративної відповідальності з позицій історико-правової науки слід віднести дисертацію Л. Я. Коритко, присвячену розвитку природоохоронних інститутів в Австро-Угорській імперії. Доведено, що адміністративна відповідальність у сфері охорони навколишнього середовища від різних негативних та шкідливих впливів була спрямована на захист екологічних прав та інтересів фізичних і юридичних осіб та від негативних і шкідливих впливів на довкілля і життя та здоров'я громадян [13].

Що стосується близького зарубіжжя, то назвемо Московську школу, яка характеризується наявністю значної кількості досліджень, початок яких пов'язаний із прийняттям у 60-х рр. ХХ ст. законів про охорону природи в республіках колишнього СРСР. Так, у 1961 р. виходить монографія О. С. Колбасова «Охорона природи за радянським законодавством», в якій проведено аналіз прийнятих законів про охорону природи, юридичної відповідальності, а також штрафних санкцій з правопорушення у цій сфері [14]. Важливою узагальнюючою працею стала робота М. Д. Казанцева, присвячена історії радянського та природоохоронного права [15], у якій значну увагу приділено адміністративній відповідальності як дієвому засобу охорони природи. У своїх інших працях науковець запропонував окремо розглядати юридичну відповідальність за шкоду, нанесену конкретним природним об'єктам, і чітко розділити кримінальну та адміністративну відповідальність.

Висвітленню питань, пов'язаних з підготовкою загальносоюзного закону про охорону природного середовища, присвячені публікації В. В. Петрова, де запропоновано закріпити у ньому адміністративну відповідальність за порушення прав громадян на здорове та сприятливе для життя середовище [16]. Окремі аспекти адміністративної відповідальності містяться у публікаціях М. І. Краснова, який досліджував значний спектр питань, пов'язаних з природоохоронними нормами та системою адміністративної відповідальності за правопорушення у цій сфері. Вчений присвятив значну увагу питанням права на природокористування, правовому забезпеченню раціонального використання природних ресурсів в сільському господарстві СРСР та одним

з перших розробляв проблему адміністративної відповідальності за нерациональне використання землі.

Продовженням досліджень цих науковців стали праці їх послідовників та учнів, спрямованих на реалізацію доктринальних поглядів цих вчених. Наприклад, Ю. Г. Жариков присвятив свою монографію охороні землекористування, у якій розглянув адміністративну відповідальність у сфері земельних права, практиці роботи рад народних депутатів, органів суду, прокуратури, міліції, які здійснювали боротьбу з цими правопорушеннями. Правова охорона землі розглядалася у праці І. К. Тупико, який досліджував адміністративну відповідальність за незаконне зайняття земельних ділянок як засіб адміністративного впливу, спрямований на запобігання таким правопорушенням. Значний інтерес представляють роботи О. В. Ізмайлова, який розглядав адміністративну відповідальність посадових осіб за відмову у наданні земельної ділянки, оформлення її використання, а також у випадках невиконання землекористувачами обов'язків щодо захисту земельних ділянок.

Заслугує на увагу робота В. Г. Ємельянової, яка досліджувала систему засобів адміністративної відповідальності за порушення правового режиму об'єктів природно-заповідного фонду та запропонувала внесення змін до адміністративного законодавства, якими передбачається посилення відповідальності за правопорушення, пов'язані із особливо цінними об'єктами. Аналогічним проблемам була присвячена дисертація Л. Я. Окоорокової, у якій розглядалися адміністративні правопорушення на території державних заповідників СРСР, знищення природних об'єктів та погіршення їх стану.

У свою чергу В. В. Печерський висвітлював питання, пов'язані з адміністративною відповідальністю за зайняття забороненим рибним промислом. Різні аспекти, пов'язані з адміністративною відповідальністю у сфері охорони водних ресурсів, містяться у працях О. М. Каверіна, Л. А. Тимофєєвої, В. І. Волкова, Ю. П. Беліченко, які розглянули практику застосування штрафних санкцій та порядку притягнення до адміністративної відповідальності осіб, які скоїли правопорушення у цій сфері. У праці В. Д. Симухіна, де розглянуто практику реалізації у природоохоронній сфері прийнятих 23 жовтня 1980 р. Верховною Радою РСР Основ законодавства Союзу РСР і союзних республік про адміністративні правопорушення та юридичну відповідальність за шкоду, нанесену навколишньому природному середовищу, а також несприятливим наслідкам для об'єктів при порушенні цих норм.

Науковцями цієї школи розглядалося досить складне питання, пов'язане з порушенням правил використання та охорони рослинного світу. Так, А. Б. Іскоян у монографії розглянула рослинний світ як об'єкт правової охорони та дослідила юридичну відповідальність, яка регламентувалася нормативно-правовими актами стосовно заборони збору та продажу лікарських рослин, та види адміністративних стягнень за такі правопорушення [17]. Питанням удосконалення юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону та використання рослинного світу присвячена робота І. М. Журавського, у якій комплексно розглянуто цю проблему та проаналізовано систему засобів адміністративного впливу.

До наукових праць цього напрямку необхідно віднести монографію В. І. Івакіна, у якій

розглянуто розвиток інституту юридичної відповідальності за правопорушення у сфері охорони природи та норм адміністративного права [18]. Вагомим внеском у дослідження адміністративної відповідальності у сфері охорони природи є фундаментальна монографія, підготовлена відомими фахівцями у цій сфері А. К. Голіченковим, О. І. Красовим та Д. В. Хаустовим, у якій проведено періодизацію наукових досліджень у цій сфері шляхом виділення чотирьох етапів, для позначення яких автори використали термін «покоління школи». Перше покоління – заснування школи (1954-1971); друге покоління – становлення (1971-1989 рр.); третє покоління – формування (1989-2000 рр.); четверте покоління – стадія стабілізації (2000 – по сьогодні). У роботі значну увагу приділено динаміці адміністративної відповідальності протягом цих чотирьох періодів та показано значення адміністративного права у сфері захисту та відтворення природних об'єктів.

Отже, можемо зробити такі висновки:

I. Доведено доцільність виділення Київської, Харківської та Московської наукових шкіл, у яких проводилися дослідження розвитку адміністративної відповідальності за правопорушення у природоохоронній сфері.

II. Представники Київської школи досліджували теоретичні питання адміністративної відповідальності, а також таксо-вий метод обчислення шкоди, нанесеної природним об'єктам. Харківська школа вирізняється значною увагою до історії природоохоронної справи, правового регулювання використання природних об'єктів та правопорушення у цій сфері. Московська школа характеризується наявністю значного комплексу теоретичних до-

сліджень, до яких входить еколого-правовий метод, розроблений В. В. Петровим.

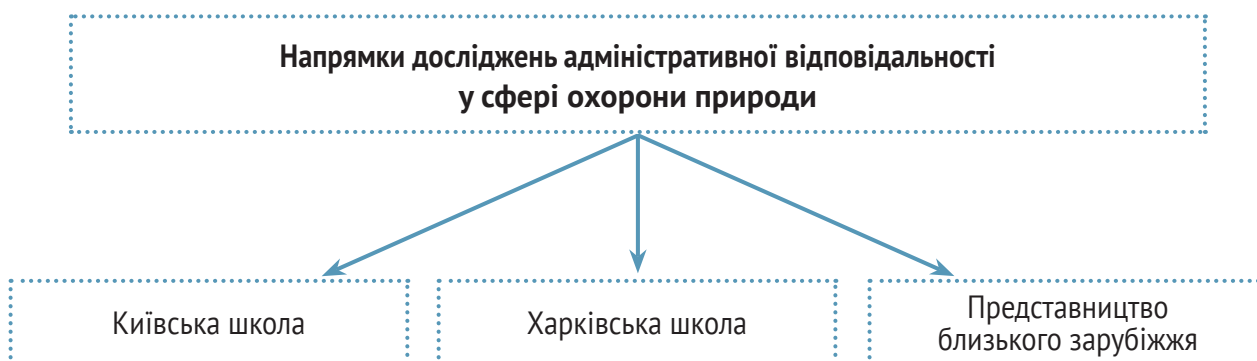
III. Доведено, що динаміка адміністративної відповідальності за правопорушення у природоохоронній сфері досліджувалася істо-

рико-правовою наукою на різних етапах розвитку права радянської та незалежної України. Встановлено, що доктринальні підходи щодо адміністративної відповідальності у сфері охорони природи, сформовані українськими науковця-

ми у сучасний період, характеризуються критичною оцінкою законодавства та теоретичним обґрунтуванням законопроектної діяльності, спрямованої на удосконалення нормативно-правового врегулювання цієї сфери. ■

Табл. 1.

БЛОК-СХЕМА НАПРЯМКІВ ДОСЛІДЖЕНЬ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СФЕРІ ОХОРОНИ ПРИРОДИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Лук'янець Д. М. Інститут адміністративної відповідальності: проблеми розвитку : моногр. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2001. – 220 с.
2. Мунтян В. Л. Адміністративно-правова охорона колгоспної власності. – К. : Вид-во АН УРСР, 1961. – 151 с.
3. Шемшученко Ю. С., Погорілко В. Ф. Адміністративно-правова охорона природи Української РСР. – К. : Наук. думка, 1973. – 128 с.
4. Краснова М. В. Компенсація шкоди за екологічним законодавством України (теоретико-правові аспекти : моногр. – К. : Київський університет, 2008. – 439 с.
5. Гиренко І. В. Правова охорона рослинного світу України: сучасна парадигма : моногр. / За заг. ред. В. І. Семчика. – К. : НУБіП України, 2015. – 433 с.
6. Золотарьова Н. І. Адміністративна діяльність правоохоронних органів з охорони навколишнього природного середовища : моногр. – К. : НТУ, 2017. – 384 с.
7. Гетьман А. П. Процессуальные нормы и отношения в экологическом праве : моногр. – Харьков : Основа, 1994. – 136 с.
8. Соколова А. К. Флористичне право України: проблеми формування та розвитку : моногр. – Харків : Право, 2009. – 288 с.
9. Лозо В. И. Основные этапы развития лесного законодательства Украинской ССР : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. – Харьков, 1983. – 237 с.
10. Кіндюк Б. В. Історія українського лісового законодавства. Часи тоталітаризму та незалежної України : моногр. – Одеса, Фенікс, 2011. – 348 с.
11. Ефимова Е. И. Экологическое право России : библиограф. (1958-2014 гг.) : учеб. пособ. / Под ред. проф. А. К. Голиченкова ; авт.-сост. Е. И. Ефимова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Городец, 2017. – 848 с.
12. Сливка М. М. Історико-правовий аспект формування і розвитку охорони навколишнього природного середовища в Україні // Адміністративне право і процес. – 2014. – № 4. – С. 158-164.
13. Коритко Л. Я. Становлення і розвиток природоохоронних інститутів в Австро-Угорській імперії : історико-правий вимір (на матеріалах Східної Галичини 1867-1918 рр.) : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.01. – Львів, 2017. – 447 с.
14. Колбасов О. С. Охрана природы по советскому законодательству. – М. : Госюриздат, 1961. – 76 с.
15. Казанцев М. Д. Правовая охрана природы в СССР. – М. : Знание, 1967. – 134 с.
16. Эффективность юридической ответственности в охране окружающей среды / Отв. ред. : О. С. Колбасов, Н. И. Краснов. – М. : Наука, 1985. – 225 с.
17. Искоян А. Б. Правовое регулирование охраны и использования растительного мира. – Ереван : Изд-во Ереванского ун-та, 1987. – 128 с.
18. Ивакин В. И. Юридическая ответственность за нарушение правового режима природных объектов, природных ресурсов : моногр. / Под ред. А. И. Бобылева. – М. : Право и государство, 2007. – 320 с.